

Pruzsinszky Sándor

Keserű

Deddyt, a keserű bohócot nem kedvelte senki. Mindenkihez volt mindennap egy-egy goromba szava. Különösen Lillyt, az Afrodité Cirkusz ifjú légtornásznőjét szerette megcélozni beszélásaival.

Most is, ahogy ott állt a manézs és az üres nézőtér sarkán, fejcsóválva figyelte, ahogy Lilly, „az angyali légtornász” – ahogy a plakát hirdette – „különleges, a maga nemében páratlan szabadulós számát” próbálja. Igazából nem lehetett tudni – talán ő maga sem tudta volna konkrétan megnevezni –, mi piszkálja Deddyt a szép légtornászlány mutatványában, hacsak nem a merészsége. Lilly ugyanis a manézsban térdelt, kalitkába zárva, s a hátából két hófehér angyalszárny nőtt ki. „Micsoda blódség”, morogta a bohóc jól hallhatóan, miközben az ingujjra vetkezett zenekar dobpergésére a lány, szétfeszítve a kalitkát, mintha repülne, felemelkedett a zsinórpaddás felé. Angyalszárnyain kék, zöld, piros fények játszottak, miközben, átugorva egy trapézra, mint a vadászó kőszáli sas, egészen szélesre tárta őket. A testhezálló akrobatamezét ágyéktájon és a melle körül flitterek borították, aranyszőkére festett haja zuhatagosan lobogott. Kipirosított ajkán műmosoly. Csak az nem kívánta meg, akiben béna harag rágott. Odafent, a trapézon a lány érzéki, egyben ironikus mozdulattal domborította ki mellét, riszálgatta szív alakú fenekét, és kihívóan a bohócra hunyorgott.

Deddy elfordította a fejét, mintha szemébe hullott volna a gnyoros kacsintás. Többen – a társulat tagjai közt terjedő pletyka szerint – tudni vélték Deddy látható ellenszenvének okát: állítólag Lilly rajtakapta a bohócot, amint bekukucskál öltözője kulcslyukán. A szép artistanő ifonti gögijében azt merete volna kérdezni Deddytől: „Keresel valamit, púposkám?” Ez persze csak cirkuszi legenda. Mégis, mi tagadás, van némi igazság benne: Deddy háta ugyanis, enyhén szólva, nem egyenes: inkább lefe-

lé hajlik. Ez minden bizonnyal a könyvtáros korában elolvasott tengernyi könyv káros hatása. Előnye viszont, hogy segítséget nyújt a bohócszerep – a világ fordított működését megtapasztaló kisember – hiteles megformálásához, egyben a megfontoltság és bölcsesség csalóka látszatát kölcsönözi Deddynek...

Tán épp ennek köszönhette, hogy a társulat egy éve – halk nevetések közepette – épp őt, az örök kívülállót választotta szak szervezeti bizalmivá. „Piffpaff, én mondtam nekik, hogy téged válasszanak – vigyorgott Piffpaff, a harcsabajszú igazgató s egyben porondmester –, te vagy rá a legalkalmasabb, mert téged úgyse vesz komolyan senki.” „Marha!” – reccsent rá Deddy, s e villanásban felizzott a két férfi közt soha ki nem hunyó ellenszenv. Piffpaff a fegyelem bajnoka: nem tűr lazaságot a cirkuszban, egy elhullajtott papírfecni a nézőtéren éppúgy felbosszantja, mint a műsoridőtől való legkisebb eltérés, és Deddyvel bizony néhány-szor már meggyúlt a baja. A keserű bohóc ritkán tudja úgy összeszedni magát, hogy pontosan a megadott időben elkezdhesse a számát, mely most „A bohóc temetése” címet viseli. Deddy arca ilyenkor kerek, fehérre mázolt, két szeme körül hüvelyknyi átmérőjű, fekete karika, szája négyszögletes, csokornyakkendő formájúra festett száj, mely egyszerre fejez ki sírást és nevetést. A kackiásan félrebiccenő, csúcsos-pöttyös sipka alól kikandikáló, lila ökörhólyag nem a hajzatot, hanem a kopaszságot mímeli. Elég megjelennie, hogy a dolgok rögvest ellene forduljanak. Hogy a porondra lépjen, ki kell nyitnia egy ajtót: mondani sem kell, hogy kezében marad a kilincs. Aggályosan dugja vissza a helyére, az persze, mihelyt belépett rajta, megint kiesik. Bozontos, feketére festett szemöldöke megdöbbenést kifejezve felszökik a homlokán, tátva hagyott szája meg lefittyed, éreztetve, hogy a keserű bohóc nem szereti a világot, de szeretné megérteni. Lá-zadó mozdulattal löki vissza helyére a rakoncátlan kilincset, de rögvest meglakol: az ajtó recsegve szétreped, lécekre esik szét, az egyik fejen találja Deddyt. Nincs kegyelem: előront Piffpaff porondmester, s azt harsogva: „Balfácán, balfácán!”, körbe kergeti Deddyt a porondon, végül a fején töri szét a lécet. A bohóc

elmenekül, de aztán makacsul visszajön, kezében egy trombitával. Megfújja, de a trombita hangja rekedt, és mintha sírna, víz csurog belőle. Eldobja, és egy hegedűt vesz elő. Édesbús dallamot játszik rajta, de mielőtt befejezné a számot, megint előjön Piffpaff, és elveszi tőle: „Túl hangos vagy, Deddy, fölébreszted a nézőket!” Akkor a keserű bohóc egy öklömnyi hegedűt ránt elő valamelyik zsebéből, ujjnyi vonóval, és azon cincogja el halkán ugyanazt a dallamot. „Gúnyolod a közönséget? Takarodj!”, üvölt rá Piffpaff, és durván fenékbe rúgja Deddyt, akinek a buggyospöttyös nadrágjából akkora porfelhő száll fel, hogy az első sorban ülő nézők prüszkölnek tőle. Jajgatva iszkol kifelé, útközben még a megmaradt ajtókeret is a fejére omlik. Az örök vesztes ő, a győztesek létének értelme – igazi sikerszám. Van-e, aki nem tapsol, csak hogy sajnálhassa?

Ezután jön az Angyal, akinek sikerül megszabadulnia sorsától – a ketrectől –, és íme, fel is röppen a mennybe – vagyis a zsinórpadlásig –, a bohóctól megtagadott győzelem bájos apoteózisaként. A közönség ujjong, boldogság kerülgeti. Nem tudhatja, hogy mindez Deddy agyában fogant, ő lévén a műsor rendezője is.

Két gyászhuszár koporsót hoz a manézsbá. Leteszik a porondra, bejön Deddy a kis hegedűvel, és újra játszani kezdi rajta a mélabús tremolót. Bejön a porondmester is, elismerően kezeti a bohóccal, majd búcsúölelés következik. Piffpaff könnyezik, Deddy együttérzőn nagy pöttyös zsebkendőt nyújt át neki. A porondmester tüszögve, ünnepélyesen megtörli a szemét, és harsogva kifújja az orrát. Aztán intésére a két gyászhuszár felnyitja a koporsó fedelét, és megpróbálja belegyömöszölni a visitva ellenálló Deddyt. Nem sikerül, együttes erővel sem, mire Piffpaff kiszalad, és behoz egy fejszét, amellyel megpróbál lenyesegetni néhány kiálló testrészt. Deddy erre rémületében összehúzza magát koporsóméretűre, így már beleszuszakolják. A fedelét Piffpaff lezárja egy nagy kulccsal, amelyet elégedetten zsebre vág. A hegedű a porondon fekszik. „Avanti!”, kiáltja Piffpaff. A gyászhuszárok rogyadozva emelnék a koporsót, de az e pillanatban reccogva széthasad. Deddy mosolyogva lép ki a deszkák közül, és

láss csodát: kezében újra ott az öklömnyi hegedű. Ismét elkezd játszani, ezúttal Haydn *Búcsúszimfóniáját*. A diadalmas hegedűvel a kezében, peckes léptekkel kísértál a manézszból. Piffpaff és a gyászhuszárok utána vetnék magukat, de mintha ólomból lenne lábuk, vagy az édesbús dallam rájuk tekeredne, fogcsikorgató erőfeszítésük ellenére csak helyben képesek futni. A keserű bohóc a zene hatalmával béklyózta le üldözőit, akik tehetetlen dühükben most egymás torkának esnek... A közönség visít a nevetéstől, csak a legelső sorban könnyezik egy ványadt öregember. Talán egyedül ő értette meg *A bohóc temetését*. „Nem is olyan rossz arány”, gondolja Deddy.

„Gratulálok! – szép, izmos női kéz szorítja meg az övét a takarásban. – Ki se néztem volna belőled!” És Lilly keze hosszan szorítja Deddyt. „Oly szép volt, csaknem elbögtem magam.” Ezek a szavak visszhangoznak beteg szívében, ahogy az öltözőjébe bezárkózva lehuppan varietétükre elé. Őszülő hajáról leveszi a csúcsos bohócsipkát meg a lila hólyagot, púpos válláról letépi a fehér pöttyös gyászkabátot, s a tükörbe mered. Ijesztő szellemarcot lát kirajzolódni a sötét háttérből. „Huss, eredj innét! – mondja neki félhangosan –, ma meg vagyok elégedve magammal: akadt közöttük egy, akit megértett, hát nem csoda?” És szemének apró hunyorítása elárulja: Deddy boldog. Közben a kis mosdótálat maga elé téve kezdi letörölni a szeme körüli sötét karikákat, a szája torzulását. Az elmázolt festék most meg hirtelen mintha valami Krisztus-arcot mutatna a tükörben. „Az elszabadult fantáziám – legyint rá –, mindig rákapcsol, ha fáradt vagyok... Lehet, hogy nyugdíjba kéne mennem?” De valami azt súgja neki: ezzel a számmal alighanem élete csúcsára jutott! Végre megtalálta azt a formát, amit mindig is keresett. Azelőtt ő is hitt a régi, hatásos bohóctréfákban: az önmagukba csukódó székekben, dupla fedelű ládákban, felrobbanó pudingokban. De valami hiányzott, amit most végre megkapott. Az öregember az első sorban, aki könnyezett azon, amin a többiek kacagtak? Tényleg elég lenne neki? Vagy inkább Lilly kézszorítása? Valami titkos balzsam volt abban az érintésben. Elmulasztotta szívének szorongását. Az arca,

ahogy lemosta róla a háromféle festéket meg az alapozót, furcsán ünnepélyes lett, mint valami antik madárjósé, aki jó okkal késlelteti a verdikt kimondását. Felállt, s maga elé mosolyogva egy régi számából kölcsönzött körtáncot lejtett. Majd újból a tükör elé ült, és az asztalka fiókjából egy nagyalakú fényképet vett elő. Amatőr felvétel volt, kinagyított. Lillyt mutatta a trapézon: egyik kezével a kötélbe kapaszkodik, másikkal csókot hint a közönségnek. Angyalszárny nélkül, de csaknem meztelenül: a lámpák kettős fénye úgy rajzolja ki teste körvonalait, kissé elmosódva, mintha egyenest az égből érkezne. Deddy arcához szorította a fényképet, és gyerekes csókokkal halmozta el.

Ekkor kopogtak az öltöző bezárt ajtaján. „Mit akartok?“, szólta ki barátságatlanul, és ijedten dugta vissza a képet a fiókba.

Lilly jött be, mögötte Piffpaff. Aztán egy nyakkendőes ember, a minisztériumból. Aztán a többiek, az egész társulat. „Gratulálok, barátom!“, kiáltotta kikiáltó stílusban a porondmester-igazgató, és váratlanul, sután megölelte őt. A nyakkendőes ember fekete táskájából elővett egy aranyozott szélű papírlapot, és olyasmiket mondott, hogy „A bohócnak igenis fontos társadalmi feladata van“, meg hogy „példamutató az az összefogás, amit az Afrodité Cirkusz művészei produkáltak, hogy kitűnő művésznünk ezzel a briliáns produkcióval koronázhassa meg életművét.“ A nyakkendőes átadta az oklevelet Deddynek: „Az év legjobb bohóca“, ez állt rajta. Pezsgőpukkanás, koccintás. Csodálkozó, irigykedő arcok sorfala. „Közeledek, tehát távolodom“, gondolta Deddy, és legszívesebben elszaladt volna előlük. De Lilly karon fogta, és a szobája ajtajáig sétált vele. „Bejössz egy percre?“, kérdezte. Sötét szeme vágytól csillogott.

Deddy megdermedt: ez hát a pillanat? Ilyen hirtelen, erőszakosan tör rá? Negyven év korkülönbség: eddig nem gondolt rá, de most félelemmel töltötte el – őt, a bohócot! –, hogy nevetségessé válhat. Kétségbeesetten mosolygott a lányra. „Most... most még nem lehet – motyogta –, egy fontos telefonhívást várok... Majd utána bekopogok, jó?“

„Kopogj csak“, csapta rá az ajtót Lilly, és Deddy megint ugyanazt az apró, szűrő fájdalmat érezte a szíve táján, amit néha elő-

adás előtt. Bement a szobájába. Képek peregtek előtte: egy fekete hajú és szemű műlovarnőről, aki órá – miután egy bűvésszel megszökött – csak a Hold szerelmét hagyta örökül.

Azért nézte most is sokáig a Holdat. Aztán halkan kopogott Lilly öltözőjének ajtaján. Semmi válasz. Fülét az ajtóra tapasztotta: valami neszt vélt hallani. Talán suttogást. Eszébe jutott a pletyka, ezen elmosolyodott. De a kulcslyukon keresztül Lilly sminkasztalkája előtt Piffpaffot látta ülni. Hosszan magyarázott a lánynak, amiből ő csak annyit hallott ki, hogy „fölfelé menesztek”. „Szegény Deddy”, mondta erre a lány unottan, és Piffpaff ölébe ült. „Senki se fog sírni utána, igaz?” kérdezte a porondmester, és belesókölt az artistanő fehér hattyúnyakába.

A bohóc, mintha meglőtték volna, visszatántorodott a kulcslyukról.

Csak másnap este keresték. Már elkezdődött az előadás, amikor rátörték az öltözője ajtaját. Deddy a sminkasztalnál ült. Hallott volt, de csodálkozó, tágra nyílt szemmel nézett a tükörbe.